

ידבר דבר

מרבנו הגדול מרן גאון ישראל הגר"ד לנדו שליט"א

ל"ע"נ מרן והגאון
רבי חיים שאול
ב"ר שמואל גריינמן
זצוק"ל
נלב"ע שביעי של פסח
תשע"ה

פסח
תשפ"ד

גליון מס' 14

פסח במחיצת רבינו

הנהגות ליל הסדר

כותב הרה"ג ר"ר סויד שליט"א: מוצאתי בכתבי אמונ"ר שליט"א רשימה מולפני עשרות שנים, תחת הכותרת "הנהגות מוך שליט"א בפסח" והיינו הגר"ד לנדו שליט"א, וז"ל, "א' בדיקת חמוץ יסודית, במושך שעות ארוכות, אבל כשהיה אנוס, בדק ע"י שליח, ב' עטיפה בנייר כסף, את כל המוקומות במטבח שיש חשש שבלוע בהם חמוץ, ג' ניסה לצלות ביצה שלמה חיה, אבל לא הצליח, ד' שתה יין בלבד ללא שום תערובות, ה' אכל מצות יד חבורה כל הפסח, ו' נמנע מאכילת מצות עבות, ז' בליל הסדר היכן לידו מושנה ברורה, ולפני כל שלב הסתכל, כדי להכין את הציבור לקראת הקטע הבא".

עוד שמעתי מואמונ"ר שליט"א שבאחת הפעמים סעוד בליל הסדר אצל הגר"ד לנדו שליט"א רצה לשנות ד' כוסות מבקבוק היין ששותה ממונו הגר"ד, והגר"ד הזהירו שזה יין חריף במיוחד, ואעפ"כ שתה ממונו אמונ"ר, ולאחר ב' כוסות בלבד, אמונ"ר צנח על המיטה, וישן עד הבוקר, ומפליא לראות היאך הגר"ד מתפקד לאחר שתיית ד' כוסות כרגיל.

בילדותי הייתי מוגיע במשך כמה שנים בערב פסח לבית הגר"ד לנדו שליט"א לסדר את הספרים לפסח, והדבר היה לוקח שעות רבות, כיוון שבכל ספר אחי הרב דוד שיח' היה מסתכל בכל ספר, למצוא דברים מעניינים בהקדשות, ובהערות, שכתב על הגיליון, וכמובן שלאחר שעבדנו, היה הגר"ד כושלם מחיר מולא, ולא הסכים בשופ"א שיעבוד בהתנדבות.

חסה שגדלה בעציץ שאינו נקוב

מפורסם בבי מדרשא הוראה במיילי דפסח ממונ"ר החזו"א זצ"ל אשר רבינו הוא בעל הממירא מעתיק השמועה כאשר שאל את החזו"א שאלה למועשה, בדבר ברכת ירק הגדל בעציץ שאינו נקוב, וכה סיפר רבינו כי בשנת השמיטה תשי"ב התיר לו החזו"א לזרוע בעציץ שאינו נקוב בתוך בית אף שבספרו מפקפק בזה (עיין חזו"א שביעית סי' כ"ב סק"א). ולכן גידלתי ירק בעציץ שאינו נקוב בבית הורי ז"ל ולפני פסח באתי לחזו"א ושאלתי היות וברכת הכרפס פוטרת את המורור כיצד תפטור את המורור אם אין מברכים בורא פרי האדמה על הגדל בעציץ. ועל זה השיב שאמנם כן מברכים עליה בפה"א ונטה בזה מדברי החיי אדם (הל' ברכת הפירות כלל נ"א דין י"ז) שדימה דבר זה לנידון הירושלמי לענין ברכת המוציא, וס"ל דברכתו שהכל. ואמר חילוק בזה, ואיני זוכר אם החילוק היה בין לשון ארץ לאדמה או דברכת בורא פרי האדמה מתייחסת לסוג הפרי הגדל מאדמה, ונפק"מ לגידולי מים שאין בהם אדמה וכמוזמה טפי שאמר כאופן א' עכ"ד. [ועי' בר אלמוגים סי' ק"ג ד"ה וכן שמעתי שהביא את הדברים]

להנאות מדאית חמץ

אחד התלמידים שנכנס לרבינו להיפרד לפני הפסח שהוא נוסע למדינת הים לחג, אמר לו רבינו הערה שיש ליתן עליה את הדעת בפסח בינות הגוים, אם הולכים ליד בתי המאפה של הגוים ורואים גלוסקא נאה במיוחד שעין לא תשבוע מלראותה ומתענים בני אדם על יפיה, האם מותר בפסח להנות בראיית חמוץ האסור בהנאה והרי גם חמוץ של נכרי בפסח אסור בהנאה אלא שהוא אינו נהנה ח"ו מאכילת חמוץ אלא רק בראיה בעלמא, אמר רבינו שיש לעיין בזה בחזו"א אהלות סי' כ"ב ס"ק ל"ב בד"ה איברא וכו', דאפשר כיון דאין בזה אלא ראי' בעלמא ואינה נמכרת בשכר לא מיקרי הנאה, וכתב שם החזו"א דלהמבוראר בשו"ע יו"ד סי' שמ"ט דמת עכו"מ אסור בהנאה מוכח כן בכורות מ"ה א' דשלקו זונה ללמוד את מונין אברים, ומיהו

המשך בעמ' הבא <<<

מענה דבר

זהירות במנהג ישראל

רב אחד רצה לחדש שבערב פסח צריך להפקיד את החדר מדרגות אם יש לאדם שכנים שאינם בודקים את החמץ, ופנה לרבי דוב להעיר הערה זו, ורבי דוב השיב לו האם הגר"ש ואזנר הסכים איתך? הלה השיב שלא שאל, אז אמר לו רבי דוב יש דברים שהיו בכל הדורות מנהג קבוע ואין דבר כזה שסתם רב יבוא לחדש נגד המקובל, רק גדולי הדור מובהקים יכולים לחדש דברים נגד הידוע והמקובל, ולא כל רב. וכה כתב "אמרתיו לו שכבר עמדתי על זה זה שנים רבות ומאז חשבתי דמכח מנהגא שלא שמענו שהחמירו בזה במשך הדורות צ"ל בעל כרחך דנקטינן דעל חמץ דישאל אחר לא שייך דיעבור אלא ברשות, דמנהגא דדורות הוא ועל"כ כך היא ההלכה, והמשכיל ידום. ואחת ברור שיש להחזיר ולהזהר כי פסקי הלכה (וק"ו בדברים חדשים) חמורים מאד ואמר גאון עולם דהוא "שפיץ קענען לערנען", ומי יכול לומר שהגיע לזה, וגם גדולי הרבנים האמיתיים יראים מזה, ויש להאריך ואכ"מ".

רבינו מרבה לספר את הסיפור דלהלן עם החפץ חיים ובנו.

ר' ליב בנו של הר"ח [שהיה חקן, כלשונו של רבי דוב] שאל פעם את אביו, מה קודה בבן אדם שחי כל ימיו בקושי וקמצנות, ובדוחק עמל החיים, והיה לו שבעת ימי הפסח ימים היחידים בשנה מוקדשים לשיטוח בשמחת החג, ולשם כך כל ימיו היה אוסף כל פרוטה שייכל לקופה מיוחדת, ומקופה זו היו קונים בפסח צרכי החג בנדיבות, וכך הייתה שרויה שמחה בביתו במשך ימי החג, ואלו היו הימים השמחים היחידים בשנה שמהם היה שואב לכל ימי השנה.

שנה אחת, כשהגיע שולחן ערוך האשה מביאה את הדג לסעודה ופתאום נמצא גרגיר חיטה בתבשיל, ובאו לשאול את הרב מה דין הכלים, ענה הרב שיש להגדיל את כל הכלים, ואסר את כל התבשילים, ומיד קמה רוח תורה בבית והלכו האשמות הדדיות בין הבעל לאשה, והילדים לטבח כן החלו לבכות, וכל זה אמר ר' ליב בגלל חמץ במשאו שאינו אלא מדרבנן, וכן יש שיטות ראשונים להקל, אז האם זהו תפקידו של הרב להחמיר באיסור זה על חשבון תוצאה של עצב כה גדול, ואונאת דברים, וטינה ומחלוקת, והשבתת שלום בית, וכו'.

השיב החפץ חיים לבנו, אכן על זה צריך כל יום להודות לקב"ה שלא עשני רב. לימים נפטר החפץ חיים ור' ליב נתמנה לרב, ובאה לפניו שאלה חמורה על טרפת בהמה שהייתה שייכת לעני שחסך פרוטה לפרוטה, והיה נראה לי שמן הדין יש להקל אלא שבשטובות האחרונים מחמירים, והיה חוכך בדעתו מה להורות, ואז נזכר בדברי אביו ז"ל, ואמר זה כמה צדקו דברי אבא שאמר להודות לקב"ה שלא עשני רב.

בכך ביקש רבי דוב להמחיש את הקשיים וההתלבטויות העומדות בפני הרבנים כשבאה לפניהם שאלות חמורות שתשובתם הן להקל והן להחמיר קשה.

מח' הגר"א והחזו"א איש

הבחנה מעניינת ביותר מסר פעם רבי דוב על הבדל בין משנת הגר"א לחזו"א בהקשר לפשוטו של מקרא, ויש בהבחנה זו עומק רב שרבי דוב מסרם במילים ספורות.

ההבחנה מתייחסת למחלוקת הגר"א והחזו"א בענין מצות אכילת מצה במשך שבעת ימי הפסח, שהגר"א סבור היה שיש בזה משום מצוה, והחזו"א שלל זאת בתוקף, וביאר רבי דוב שאמנם הגר"א נשען בזה על פשוטו של מקרא, שבעת ימים תאכל מצות, אבל החזו"א סבר שמשורת התורה והמצוות חייבת לעבור דרך הגמרא, וכיון שלא הוזכר רמז בגמרא על מצוה זו לא יתכן שיש מצוה כזו.

מנהגי אבות

כשדברו פעם על עניני מנהגי אבות, כמה זה מחייב על פי ההלכה, סיפר רבי דב שהחזו"א לא הניח להגר"י ברטלר כשהיה בחדר לאכול אצלו בפסח, משום שהוא בא מבית שהקפידו על שרויה בפסח, ואמר לו שגם על כלים שבלועים משרויה צריך להקפיד ולכן אינו יכול לאכול אצלו, ואמר לו שעל מנהג אבות זה אין מועיל התרה לפי שאין התרה על מנהג אבות. והוסיף רבי דוב שכן דעת השערי תשובה והמשנ"ב גם כן ששרויה הוא גדר מנהג, אבל דעת השו"ע הרב שהוא מן הדין, אך יחידאה הוא. (רשימות הגאון רבי יעקב לנדו שליט"א)

מכת בכורות גם בבתיהם לא יתן המשחית לבוא וע"ז התפללו בני ישראל. ועוד הרי בקשו על חרב ורעב וע"ז לא ה' הבטחה שלא יתן המשחית וע"ז שפיר התפללו שלא יהי' שאר מאורע של מיתה באותו לילה שלא יאמרו שגם מבני ישראל מתו.

אלו קרבנו לפני ה' סיני ולא נתן לנו את התורה דינו

ידוע קושיית העולם מה המעלה להיות ליד ה' סיני ולא לקבל תורה. וביאר הגאון הגדול רבי דב לנדו שליט"א דאיתא בחז"ל לא בשמים היא לאמר מי יעלה לנו שאם היתה בשמים אנו צריכים לעלות אחריה בסולמות וללמודה וז"ש אילו לפני ה' סיני ולא הוריד הקב"ה לנו את התורה אלא היה אומר לנו תעשו סולמות ותעלו לשמים לקחתה הרי היינו צריכים לעשות זאת והקב"ה בחסדיו הוריד לנו את התורה למטה.

מעש"י טובעים בים

שח הרה"ג ר' ישעי' רפפורט שליט"א שהק' מיה רבינו, אמאי אומרים הלל בליל פסח, הא מצינו שבז' של פסח לא אומרים הלל שלם כי מעש"י טובעים בים ואתם אומרים שירה ומ"ש בליל הסדר שכן אומרים.

והשיב ע"ז שאפשר שיש לחלק באופן אחר דהנה ביו"ט ראשון של פסח אמרינן הלל על עצם הנס שיצאו ממצרים ומכת בכורות הייתה רק סיבה עקיפה שסיבה לנס זה ולכן אין שייך לומר ע"ז מעש"י די וכו' אמנם בשביעי של פסח עצם הנס היה שהמצרים טבעו בים וע"ז אמרינן מעש"י די טובעין בים וכו'. (קובץ מוריה שנה - שנת עמ' פט)

הלכות פסח סימן ת"מ

סיפר רבינו את ששמוע מרב זקן, תלמיד הח"ח, שיום אחד הח"ח איחר לתפילה, ואחרי התפילה, קרא לבחורים להסביר למה איחר, שלא יהיה ח"ו חילול ד', ואמר הח"ח שעסק לסדר את המ"ב בהל' פסח בסימן ת"מ, ויש שם עניני חושן משפט רבים, ונמשך הלימוד בלילה, ולכן קם קצת מאוחר, כשרואים מ"ב, עם דיני חו"מ, וביאור הגר"א רבים, אם רוצים מופת, זה מופת.

ומידי דברו בספר נושנה ברורה רגיל להזכיר רבינו את הסכמת הגאון רבי בן ציון בליסקר על המשנ"ב, ומדגיש רבינו שהוא כותב שם בתוך ההסכמה ארבע מילים, "מועמיק נפלא ביושר העיון" עמקן עצום, הוא היה המתמיד של הדור, והלמוד של הדור. עוד מביא רבינו מהסכמת המהרש"ם מברזם על ספר ליקוטי הלכות של הח"ח שמזכיר שם מהרש"ם את ספר משנ"ב, למרות היותו רחוק מראד"ן הכיר אז בגדלותו של הח"ח ועומק חיבורו המשנה ברורה, והקריא רבינו את לשונו בהסכמתו שאין המשנה ברורה מלקט בעלמא אלא פוסק.

השמחה על שולחנו

בימי חול המועד מקיים רבינו שליט"א מצות ושמחת בחגך ומתרבה השמחה על שמחתו שמחת התורה המלוה אותו בכל ימות השנה, יושב רבינו בביתו בכל שנה ושנה בימי המועד וכמנהג ותיקין עולים תלמידיו הרבים להקביל פני רבם מידי שנה בשנה, רבינו יזכור את כל תלמידיו משנים קדמוניות, וביחוד חביבות מיוחדת ניכרת בראותו את החברות אשר זכו ללמוד עמו ברבות השנים, אותם יקבל רבינו בחיבה יתירה בהזכרו ימי לימודם ועמלם בתורה בצוותא והרי אמרו חז"ל שמתוך כך זוכרהו, רבינו מזכיר מידי כך הנה החברותא הישן חברותא של סוגיות ערב ומעמד שלשתן, או החברותא של קדשים, והרי רק שלושים שנה עברו מאז למדו יחדיו, ופעם קיבל את פני חברותא מבוגר שבדואי עברו כבר שנים רבות מלימודם הרי למדנו סימן כ"א בחזו"א בצוותא, את כל הסוגיות והראשונים עד הס"ק האחרון, ואז שאל רבינו לפני כמה שנים זה ה' והחברותא עונה לפני 44 שנה אז עזבתי את הישיבה.

המבקרים הרבים מהם הפצים להשמיע קושיא טובה אולי פעם יהי' זה שאלה חדשה לרבינו שלא שמעה עדיין, מהם שיזכו לשמוע מרבינו מחידושי השופעים ושמוחים כנותנתם מסיני, גם ירבה רבינו לספר מעובדות הראשונים אשר הוא עשיר בהם ויעלה לימוד מדרכי רבותינו במיילי דשמיא ומיילי דבין אדם לרעהו.

כבר הכריע הגר"א שם דמות עכו"ם מותר בהנאה, ומיהו כיון שלא הביא הגר"א הא דבכורות משמע דס"ל דלא חשיבא הנאה. אמנם אומר רבינו מיד שיש לעיין מגמרא בפסחים י"א ב' אמר ר' יהודה שתי חלות של תודה פסולות מונחות על גב האיציטבא כל זמן שמונחות כל העם אוכלין ניטלה אחת תולין וכו', ומבואר שהיו מניחים את החלות כדי שיראו וידעו זמן איסור חמץ, וכיצד מותר להניח כדי להנות מהחלות תודה לידע זמן איסור חמץ, והא הוי מעילה בהקדש, ולמ"ד מצוות ליהנות ניתנו מוכח מכאן דראי' לא חשיבא הנאה באיסורי הנאה.

על נתינת מעשר עני

הנה כידוע היה מפורסם אצל הרבה מדקדקים בירושלים שמו הטוב של מואפיית תולדות אהרן שנתייסדה על ידי האדמו"ר זצ"ל, שם חידש את העטרה ליושנה בההדרת הרבה הידורים ודקדוקים באפיית המצות, דבר שב"ה כהיום נעשה לנחלת הכלל.

וסיפר הגאון הגדול רבי דוב לנדא שליט"א ראש ישיבת סלאבודקא, שפעם כשהגיע לאפות בחבורה מיוחדת יחד עם ריעו ועמיתו יבדלחט"א הגאון הגדול רבי ברוך רוזנבערג זצ"ל ראש הישיבה דסלאבודקא ונטלו המצות שלהם אצל המאפיה של רבינו עקב החומרות וההידורים כנ"ל, וכשליבנו ביניהם הנידונים בהלכות הפרשת חלה ומעשרות, נתעוררו בנוגע לדין מעשר עני (שהיה שנה שחל בו חיוב מעש"ע) ורצו לברר לגבי מעשר עני למי מפרשים זאת כי נוגע בדין 'לכם', אם מי שאינו עני אוכל ממה ששייך לעני, ונודע להם כי יוכלו לברר המהלך של המעשרות רק אצל האדמו"ר זצ"ל שכל המאפי' וההוראות נעשה בפיקוחו וברשותו.

וסיפר הגר"ד שליט"א כי הלך עם הגר"ב ז"ל לעבר ביהמ"ד של האדמו"ר, בהגיעם לשם ראו שצריך להתקיים 'טיש' (כנראה היה זה ו' ניסן יומא דהילולא של בעל שומר אמונים ז"ע), כל הציבור כבר המתינו לכניסת האדמו"ר, והנה בהגיעם שם נכנס האדמו"ר לביהמ"ד אך מיד כשהבחין בהם ושמוע שרצונם לעורר על ענין בהלכה, עזב את הכל והניח את הציבור להמתין ופנה אתם אל הצד לשמוע את אשר בפיהם ביישוב הדעת, (והגר"ד הפליא מאד דבר זה איך שהניח הכל ונפנה אליהם לשני ת"ח מבחוץ שבאו לעורר על שאלה בהלכה, בו ראו את גודל יראתו ודקדוקו בהלכה), הם הציעו לפניו שאלתם על המעשר עני, למי נתן המאפי' את המעשר עני, להלך יבואר יותר פרטי הנידון, וענה להם כי זה שאלה יפה וכבר נשלחה לשאול (או הוא בעצמו ה' השואל, זה לא זכור לו להגר"ד) אל הגאון האדיר גאב"ד טשעבין זצ"ל, והוא ענה דכיון שהם שני מוסדות אפשר לצאת יד"ח מעשר עני בזה שנותנים המעשר עני של המאפיה אל המוסדות האחרים היינו לת"ת ולישיבה, ע"כ. (זכור לאברהם)

זידידות בהלבנת פנים

שח הגה"צ רבי דוב יפה זצ"ל: אברך אחד בא להתיעץ איתי והוא אומר שכל שנה הוא עושה חבורה למצות, והוא ראה מהנסיין שבשעת מעשה הוא כועס ופוגע באנשים הוא מתעורר ושואל אני רוצה להדר במצות האם בכלל כדאי כשאני נכשל בכעס ובהלבנת פנים אמרתי לו אני לא פוסק הלכות אבל זה לא כדאי. הזדמן לי אחר כך להיות אצל הגאון ר' דב לנדא שליט"א אמר לי פשיטא שזה לא כדאי איזה הוא אמינא האם שייך להדר במצות ולשכוח מצוות מהתורה.

ברכת השכיבנו

עוד אמר רבינו שליט"א:

בחידושי תלמידי רבינו יונה בברכות כתב דברכת השכיבנו אמורה בני ישראל כשיצאו ממצרים כשאמר משה ולא יתן המשחית לבוא אל בתיכם לנגוף, ויראו בני ישראל שמא יגרום החטא ולכן ביקשו ברכת השכיבנו.

ושאל אחד התלמידים לרבינו הרי נבואה טובה ע"י נביא אינה חוזרת וא"כ אמאי חששו שיגרום החטא. והשיב רבינו דיש הגבלות בדברי הרמב"ם לגבי נבואה שאינה חוזרת, יעוי' ביעב"ץ בהקדמה למשניות ששואל ע"ז מכמה מקומות שמצאנו שחזרו דברי נבואה ואי"ז כלל בכל ענין. והוסיף רבינו שיש כאן עוד ענין עפ"י המבואר בבית הלוי שלא יתן המשחית לבוא היינו אפי' על אלו שהגיעו זמנם למות בלא העונש של

ברכת האילנות בשביעית

מטו משמיה דמורינו הג' רבי דב לנדוי שליט"א שדן אם אפשר לברך ברכת האילנות על הנעבד דאמנם עדיין אין הפירות קדושים בקדושת שביעית אבל הפירות שיגדלו מוכח עבודה זו שעבדו בשביעית הרי גדלו באיסור וא"כ י"ע אם אפשר לברך עליהם כספיקא דהרעק"א גבי ערלה עכ"ל. (מעשה חמוז ח"ב עמ' תריז)

בדיקת חמץ

רשימות דרך לימוד המ"א (סי' תל"ו ס"ק ט"ז) כתב: הלכתא רבתא למעשה. שלא לעזוב דירה בלא בדיקה בתוך ל' כשהבעלים אינו שומר תומ"צ. והיינו כמון ששכר דירה מומי שאינו שומר תומ"צ ושלמו ימי שכירותו תוך ל' יום קורם הפסח חייב לבדוק קודם שעזוב.

[והנה אופן זה לכאורה דומה לעזוב דירת הגוי, שאם הגוי נכנס לשם לכו"ע הוא פטור אף תוך ל' [וגם אינו דומה למשכיר בית לחברו תוך ל' שהמשכיר חייב לבדוק אם אין השוכר בודק כדלעיל, שהרי הכא שאין הבית שלו, הוא מפקיר חמצו בלב שלם], אלא שדן זה נלמד מדברי המגן אברהם שכתב שהעזוב ביתו לישראל כל פטורו רק משום שהשני מבער במקומו אבל בלא זה אין הראשון פטור, ואף שמפקיר החמץ בלב שלם אין זה פטור, אלא אם כן השני מבער, והטעם, שכיון שישראל אחר זוכה בחמץ אין הפקרו סיבה לפטורו, באופן שכבר חל עליו חובת בייעור, ואינו דומה למפקיר חמצו לגוי].

בדיקה אחר פסח

בשו"ע סי' תל"ה איתא: "לא בדק בתוך הפסח יבדוק לאחר הפסח". ולכאורה פשוט דה"ה הנכנס אחר הפסח לדור בבית שגר בו חשוד על הבדיקה בימות הפסח דחייב לבדוק. וכן בקונה חפצים שאפשר שיש בהם חמץ והיו ברשות החשוד בפסח, וע"י.

למכור לאביו חמץ

הנה הגאון רבי דוב לנדוי שליט"א ראש ישיבת סלבודקה דן בכרי שיש לו בן גר אם ימולץ למכור לו חמץ דהא קייל שמא ימות לזמן מרובה אמרינן שמא ימות האב בתוך הפסח ובנו הגר יירשנו דגר יורש את אביו הנכרי מדרבנן (קידושין יז).

היכ"ת שהאפר של החמץ שנשרף יהיה יותר חמור מהחמץ עצמו.

תשובת רבינו איתא במ"ב סי' תמה סקט"ו דפחמין ואפר של חמץ שנתערבו בער"פ אחר חצות בפחמין ואפר שאינם של חמץ אסור ליהנות מזה וזה לא מתבטל אפילו באלף משום שהאפר הזה הוא דבר שיש לו מתיירין דאפשר להשהותו לאחר הפסח עכ"ד המ"ב. אולם חמץ שהתערב בהיתר מער"פ אחר חצות עד הלילה הוא מתבטל בהיתר כשאר איסורים מכיון שחמץ הוא דבר שאין לו מתיירין דגם אחר הפסח הוא אסור וזה רק בער"פ אחר חצות אבל בפסח עצמו חמץ לא מתבטל כלל כדאיתא בשו"ע סי' תמז ב.

האם אסור להניח תפילין בערב פסח מחצות

אין מניחין תפילין בשבת ויו"ט משום דתפילין הן אות ושבת ויו"ט הם עצמם אות וא"צ לאות של

תפילין וכדדרשינן במנחות ל"ו ב'. ובתוס' שם כתבו דחז"ל נמי איכא אות, דבפסח אסור באכילת חמץ ובסוכות חייב בסוכה. ולפ"ז טעמא דחז"ל מ"מ פסח אין מניחין תפילין משום אות דאיסור אכילת חמץ, א"כ אף בערב פסח מוזמן איסור אכילת חמץ יהיה אסור בהנחת תפילין כחז"ל, ונפק"מ באונן שלא הניח בבוקר אם רשאי להניח אחר חצות. ויש לדון משעה חמישית דאסור באכילת חמץ מדרבנן מהו בהנחת תפילין, מי חשיב אות דאיסור אכילת חמץ מאותה שעה. או"ד דרק משעה שישית שאסור מדאורייתא, והכי מסתברא דכל שאיסורו רק מדרבנן לא חשיב אות לפטור מאות דתפילין. אמנם לא שמענו דין כזה שאסור בהנחת תפילין בערב הפסח, ואפשר שהטעם משום שאין יום שחציו אסור שנאמר שבחציו יש את אחר ופטורים מאות תפילין, ונפק"מ לדאורייתא.

הערות בפסח יחזקיהו

בסדר הקרבת הפסח (השלם) מובא קרא דדברי הימים (ב' ל' פסוק ט"ז) בפסח יחזקיהו דהכהנים זורקים את הדם מיד הלויים, ואמר רבינו דיש להקשות היאך שרי הולכה ע"י לוי, (כקושיית הגמ' יומא מ"ט א' אלא דשם הק' גבי ישראל שהולכו ולא על הלויים, וכמבואר ברש"י שם), ואמר רבינו דצ"ל שהלויים לא שימשו אלא מעשה איצטבא בעלמא. ושם פרק ל"ה פסוק י"א בפסח יאשיהו הלויים רק הפשיטו וזה ודאי כשר בלוי.

ועוד שאל רבינו למה לא הקריבו שם בפסח יאשיהו חגיגת י"ד לכן תימא, דכתיב התם ויבשלו הפסח באש כמשפט והקדשים בשלו בסירות ובדחים ובצלחות ויריצו לכל בני העם, ואילו חגיגת י"ד לא הוזכרה שהיא שלמים, וצריך לומר ת"י בעל בתי"ש שלא הי' להם די קורבנות ורק לצורך הפסח הספיק להם.

בדין שבידת עצם בפסח ע"י נכרי או קטן

בס"ד. לכבוד מורינו ורבינו הגאון הגדול שליט"א. זכיתי שוב למכתבו ושש אנכי כמוצא שלל רב. ואמנם מסתפינא להוסיף לבוא בדברים, ואני לא נקראתי, וגם רווח לא שמתי, אבל לא אוכל להימנע במחשבה כי אולי המחותרת חתורה, כי מעות יש לי ולשולחני אני צריך לרצות, ואם שגיתי אנא ידוניני לשואל שלא מדעת. פסחים (פ"ג א') תנן העצמות והגידים והנותר ישרפו, ופירש רש"י שלא יכול לשוברן מפני שנאסרה בו שבירת העצם. וצ"ב דהא אפשר ע"י נכרי או קטן, ואף דאיכא איסור ספיה לקטן מ"מ מ"ע דפסח ידחה להאי איסורא דל"ה לאו שבמקדש כשבירת עצם, ואף דלא הוי בעידנא, דהא חזינן (פסחים פ"ה א') דלולי קרא היה איסור דשבירת עצם נדחה אף דלא הוי בעידנא (ותום' שם ד"ה כשהוא הק' אמאי), וכ"ש שידחה נמי לאיסור דאמירה לנכרי דהעמידו דבריהם כלאו בעלמא שנדחה כה"ג (ויל"ע כתשו' הגרע"א סימן י"ג), ומה דאצטרין קרא שלא ידחה איסור דשבירת עצם כבר פירש הגרע"א (בת' תנינא סי' קל"ב) דמיירי כשאי אפשר ע"י נכרי או קטן.

המצפה לתשובתם הרמה, מקטני תלמידיו. יחיאל בוים והשיב רבינו: מוצש"ק פ' וירא תשס"ו למכובדי הנעלה הרה"ג ר' יחיאל בוים שליט"א

שוכט"ס. יקרתך הגיעתי במועדה וחפצתי להשיב בהקדם, אך שטפי מאורעות הזמנים מונעוני מחפצי זה.

אשר הקשית דישברו ע"י גוי, לב' יש לדון בזה משום טומאת היסט דגזרו עליהם כזבים (ויל"ד בפרטי הדין בזה (ע"י רמב"ם משו"ט) ולע"כ. = [מיהו אפשר דישברו ע"י זריקת אבן על העצם דאי"ז היסט ולא מטמא - העתקה מגיליון מנ"ח ט"ו י"א] מיהו יוכל ליקח גוי פחות מכן ט' [אם אך יוכל לשבור עצמות].

לענין קטן, דנתי במק"א = [ע"י גליון מנ"ח מוצ' ט' אי נימא דאפשר לקיים ע"י גוי וקטן (ואכ"מ) אי שרי לשרוף חמץ ע"י קטן בשבת וליתי עשה ולידחי ל"ת. ואי נימא דאית בזה ב' לאוין, לא תאכילום דהוא בכל אסורי תורה, ולאו דבנך ובתך דשבת, תלי' בההיא דנזיר מ"ח אי עשה דוחה ב' לאוין. ואי הוה בזה גם עשה, ע"י מנ"ח מוסך השבת קרוב לסופו, ל"ש דאין עשה דוחה ל"ת ועשה. והנה בהגיע לחינוך יל"ד מדין חינוך בלאוין, וכן בנידון דשבירת עצם, ובפחות מזה בדרך כלל אינו יכול לשבור עצמות. בברכה דוש"ת דוב לנדוי (זכרון יחזקאל אהרן)

פיוט תרומה בקידוש דליל פסח

שמעתי בשם הג"ר דוב לנדוי שליט"א מראשי ישיבת כנסת ישראל סלבודקה כי נראה שיש מקור לפיוט תרומה הבדילנו שמוסיפים התימנים בקידוש לליל פסח ובו נפורט עניני יצ"מ, מדברי הירושלמי פ"י דערבי פסחים "אמרו להן בית הלל אילו נמתין עד קרות הגבר אדיין לא הגיעו לחצי גאולה היאך מזכירין גאולה ואדיין לא נגאלו והלא לא יצאו אלא בחצי היום שנאמר [שמות יב נא] ויהי בעצם היום הזה הוציא ה' את בני ישראל וגו'. אלא מכיון שהתחיל במצוה אומר לו מרק. התיב רבי אבונא בר סחורא לא כבר הזכיר על הכוס".

ואין שום הוכחה ממה שאומרים זכר ליציאת מצרים, אלא כוונת הירושלמי היא כפי מנהג התימנים עכ"ד גם בהערות וצינונים לחכם אחד שליט"א [והוא הוא] שנדפסו מקורב בירושלם הוצאת מאורי אור איתא עלה בזה"ל לא כבר הזכיר על הכוס, אם הוה להו כנוסח רס"ג בקידוש דליל פסח וכן הוא בסידור אנשי תימן מותרץ בפשיטות [את שיטת בית הלל] דמוזכר שם סיפור הגאולה שהיה בזמן זה ע"כ. (עולת יצחק סי' קמ"ח)

האם יוצאים בספיור יצ"מ בשומע כעונה

בס"ד כ"ח למב"י תשכ"ו אל הדרג"ת הגאון מוהר"ר חיים שליט"א רב שלו וכט"ס אציע נא בזה קדם הדר"ג שליט"א כמה עינים שנתעוררתי בהם לאחרונה ומאד אודנו אם יזכני בתשובתו הרמתה.

ד' שאג"א סי' י"ג ד"ה מ"מ כתב דלדעת בה"ג מי שיצא אינו מוציא במידי דאורייתא יעו"ש וק"ל מהמב' בבה"ג הל' פסח קרוב לסופו דמתבאר שם שאפשר להוציא אחרים ידי"ח סיפור יצ"מ בליל פסח יעו"ש ואע"ג דהוה מוה"ת.

מאד אודה להדרתו אם יואיל לזכותני בתשובתו דוש"ת ברב כבוד דב לנדוי

והשיב מו"ר הגר"ח קניבסקי זצ"ל:

ד ספור יצ"מ לאו משום שומע כעונה יוצא אלא השמיעה גופא בכלל הסיפור הוא ועדיף מהרהור.

תשובת הגר"ד:

כתב הדר"ג דסיפור יצי"מ לאו משום שזמנו כעונה יוצא אלא השמיעה בכלל הסיפור ועדיף מהרהור ואב המספר לבנו גם הן יוצא לכאן א"כ אמאי אמרי פסחים קט"ז ב' דסומא אינו מוציא לראב"י כיון דפסח מהגדה והוא טעם זה ל"ש אלא בענין שזמנו כעונה דיוצא באמירת העונה אבל אי יוצא בזה ששומע סיפור יצי"מ מה מאיתנו יהלוק מי המספר אי בר חיובא הוא או לא. ולענין בן לכו' צריך האב גם לכוין להוציא במצות סיפור יצי"מ מלבד עצם הסיפור לקיום מצות והגדת לבן.

תשובת הגר"ח:

השומע מפי לאו בר חיובא כשומע מפי הקוף והו"ל כהרהור משא"כ בבר חיוב שהתורה אמרה והגדת לבן.

רחצה לפני יחזן

מי שאין לו יין לביל הסדר עושה קידוש על המצות ואוכל מיד כדאיתא בשו"ע סי' תפג וכתב בבה"ל ד"ה ובוצע שכיון שיש ענין של לחם עוני ומה דרכו של עני בפרוסה לכן יעשה את היחזן עוד לפני הקדש.

ויש להוסיף שכמוכן בכה"ג עושים גם את הרחצה לפני הקדש. ומו"ק הגר"ד לנדו הסתפק האם בכה"ג עושים את היחזן לפני רחצה או אחרי רחצה.

כיצד להגביה את המצה

הביא מס' סדר פסח כהלכתו משם הגרי"ש אלישיב זצ"ל דנכון שאורח יגביה המצה וכן בני הגדולים וכן חתניו שאינם סמוכין על שולחן אביהם כו' ע"ש. ולכאורה עדיף שיקנה בקנין יד דהוי דאורייתא דקנין הגבהה הוא רק מדרבנן ונפק"מ שיהא כל המצה בתוך ידו דמה שיוצא חוץ לידו אינו קונה בקנין יד כמש"כ בת' רעק"א. ויש להסתפק אם צריך להגביה ג' טפחים מעל גבי השולחן או סגי גם במגביה מעט דאולי השולחן אינו חוצץ. ושמועת' מהגאון הגדול ר' דב לנדו שליט"א ר"מ סלבודקה דיש להוכיח זה מוד' התו' הרא"ש בכתובות ל"א ע"א ד"ה הכא שכי' באו"ד כגון שהיה הכיס מונח על דבר שהוא גבוה שני טפחים וכיון שהגביהו טפח והוציאו מכנגד אותו דבר שהיה מונח עליו באת הקנייתה והעקריה כאחת כו' ע"ש והנה א"נ דהעיקר להגביה ג' טפחים מע"ג הקרקע ואין חפץ שמונח מע"ג הקרקע חוצץ, א"כ אכתי איסור גניבה קדים דמיד שהגביהו טפח קנאו דהדבר שהוא גבוה ב' טפחים אינו חוצץ ולגבי שבת לא מתחייב עד שיוציאו מכנגד אותו הדבר דלגבי שבת ודאי חפץ הקונה מע"ג הקרקע חוצץ כמבואר בתו' שבת ד' ע"א ד"ה והעבירה, ומוכח דגם לגבי קנין צריך ג' טפחים חלל דוקא, אך אמר דיש לדחות דכוונת הרא"ש שהגביה הכיס באלכסון באופן כזה שכשהוגבה החפץ טפח כבר לא היה מכנגד הדבר שגבוה כ' טפחים עכ"ד. (שו"ת רבבות אפרים ח"ח סי' תמ"ה)

שהתערבו החבילות מצות

דעת הפרי חדש מובא בשמועתתא שכאשר נשחטו בבית המטבחים שלש בהמות וחצי הבהמה האחת נשלח לאיטליזים ורק אז נתגלה שאחת הבהמות היתה טריפה החצי שפרש מותר מדין כל דפריש מרובא פריש והחצי הנותר במשחטה אסור מדין קבוע אעפ"י ששניהם מאותה בהמה ושני הפסקים הללו סותרים זה את זה. לפי זה טוען הגאון הגדול ר' דב לנדו שליט"א מראשי ישיבת סלבודקה ת"ו

שאם אפו במאפית המצות שלש חבילות של מצה ושלחו חצי חבילה לבתים ואז התברר שאחת החבילות נאפתה שלא לשמה יהיה הדין שבחצי החבילה שפרש אפשר לצאת ידי חובת מצה לבלי הסדר ואילו בחצי שנשארה במאפיה אי אפשר לצאת ידי חובה. כי האוכל מן הקבוע ספק אם יצא י"ד ועליו להחמיר ולאכול שוב כזית מצה. עד כאן מוסכם. השאלה היא מה הדין במי שאכל לבלי הסדר כזית מצה מן הקבוע ואין באפשרותו לאכול באותו לילה כי אם מן החצי שפרש מאותה חבילה, האם נאמר שאין שום סיבה שיאכל עוד כזית מאותה חבילה כי זמנו נפשך אם החצי שפרש הוא אכן מחבילה שנאפתה לשמה הרי מן החבילה הזו הוא כבר אכל, כך נקט באמת הגאון הג"ל. אבל יתכן לומר שאעפ"י שמבחינת התיקון לא יתווסף שום תיקון באכילת מצה מן החצי שפרש מאותה חבילה מבחינת הפקודה עד שיאכל מן הפריש הוא לא יצא ורק כאשר יאכל ממה שפרש הוא יצא ידי חובה והבן. (תפוחי זהב ביצה ה, ב)

האם מותר לעשות ביום טוב פמוטים מתפוחי אדמה

כותב מו"ק הגר"י זלברשטיין שליט"א: שאלה העומד ביום טוב ורוצה להדליק נרות לכבוד היום, ובדרך כלל מדליק בפמוטים עם כוסיות, וביו"ט כשבא להדליק הנרות נשברו לו הכוסיות, ואין לו היכן להדליק את הנרות, עלה בדעתו רעיון לנקוב חור בתפוח אדמה, וכך יוכל לתחוב שם נר, ולהדליק שם את הנרות, האם מותר לעשות זאת ביום טוב?

תשובה לכאורה הדבר מותר, שהרי מבואר בביצה דף לג ע"ב 'אוכלי בהמה אין בהן משום תקון כלי', וכן פסק בשו"ע (סימן שכב ס"ד) שאין תיקון כלי באוכל, אפילו במאכל בהמה, ולכן מותר לעשות קיסם מומאכל בהמה לחצוץ שיניו.

ומו"ק מו"ק הגרי"ש אלישיב זצ"ל העירני, שאם יעשה מתפוחי אדמה פמוט, הרי ימאס וממילא שוב אינו מאכל ושוב אולי יהיה בו דין עשיית כלי.

השבתי למו"ק זצוק"ל שיתכן דברגוע הראשון שתוחב את הנר אינו נמאס, ורק אח"כ כשמוטף עליו החלב וממילא אתיא. וכמו בפתיחה שגם אח"כ נמאס.

ועל כל פנים אם יכניס בו נייר כסף בתוך התפוח אדמה לכאורה מותר, דבדאי לא נמאס.

אולם העירני הגאון רבי דוב לנדאו שליט"א, מהמבואר במשנ"ב (סימן תק ס"ק טו) שיש להחמיר שלא לעשות נקב בחתיכת האפיקומן כמין עיגול או משולש כמין דוד.

ביאור הדברים, שכתב בפמ"ג (שם א"א סק"ז) שאסור לעשות נקב באפיקומן, וטעמו שמבואר בביצה דף כח ע"א אסור לעשות בית יד בבשר. וברש"י כתב הטעם שהוא דרך חול, אולם הר"ן (דף טו ע"א) פירש שהאיסור משום שנראה כעושה כלי ביום טוב. ולכן גם אסור לעשות את הנקב באפיקומן, משום שעושה כלי ביום טוב.

אמנם במשנ"ב התיר לעשות נקב בחתיכת האפיקומן בפסח לתלותו אפילו עם סכין, ורק לעשות בו נקב עיגול או משולש כמין דוד כתב שיש להחמיר, והוסיף בשער הציון (ס"ק יט) שלכן מותר לעשות נקב באפיקומן, דבחול גם כן לא מנהג קבוע באפיקומן, ובפרט לפירוש רבנו חננאל דגם בבשר לא הוי נקב בעלמא כי אם כמו בית יד ממש, בדאי שרי, ואף הר"ן שכתב הטעם גם כן מפני שהוא עושה כלי, והוא פירש בית יד נקב, אפשר נמי דכוונתו כפירוש רבנו חננאל, או

אפשר דחתך נקב כמין עיגול או משולש דבזה שייך שנראה כעושה כלי.

ולפי זה הקשה הגר"ד שהרי מבואר במשנ"ב שגם באוכלים שייך איסור עשיית כלי, ובאמת הערתו אינה על דבריו, אלא היא הערה בדברי הר"ן, למה אסר לעשות בית יד בבשר, והלא מבואר בגמרא להלן דף לג ע"ב שאין תיקון כלי באוכלין. (חשו"ק חמד - ביצה כח, א)

שכח יעלה יובא

במשנה ברורה (סימן תע"ז י"ג) הביא בשם האחרונים שיש לאכול אפיקומן על השובע, והיינו דבעי דומ"י דפסח.

והנה ש' תוס' סוכה (כ"ז ע"א) שאין חיוב ברכת המזון רק ביום טוב ראשון, ובמנ"ח (מצוה י) הקשה הלא גם ביום טוב ראשון סגי בכובא דארעא, כמבואר בברכות (ל"ח ע"ב), וכובא דארעא אם לא קבע עליו אינו מברך ברכת המזון, ולפי זה יש לומר דצריך שובע לאפיקומן. וא"ש הא דברהמ"ז לביל פסח חוזר אם שכח יעו"י, מיהו תלי' בטעמא דמועין שלש שאין חוזר.

ובמנ"ח שם כתב, שכיון שחייב לאכול כזית הרי זה אכילת קבע וחייב בברהמ"ז אף בכובא דארעא. ול"ד המנ"ח שכיון שהוי קבע הוא חייב בברהמ"ז יל"ע אי שרי ל' לכתחילה למיכל כובא דארעא ולא יהא לו בהמ"ז וממילא לא יהא כוס רביעי. ויל"ע בד' האחרונים [א"ה]. עי' מג"א ופר"ח סי' תפ"ג.]

אי בעי שובע לאפיקומן יל"ד בעצה הנודעת של האב"נ (או"ח סי' שפ"א) דל"ש בדרך כלל.

אמאי מתחייב בברכת המזון

ידוע חידושו של הגרע"א [בשרת סי' א'] דנשים פטורות מלאכול פת ביו"ט מלבד ליל ראשון של פסח דחייבות לאכול כזית מצה וליל ראשון של סוכות שחייבות לאכול כזית פת שהוקש לפסח. ולפ"ז כתב הגרע"א דהזכרת יעו"י בסעודת יו"ט אינה לעיכובא בנשים מלבד לביל א' דפסח וסוכות, דרק היכא שיש חיוב לאכול פת המחייב בברהמ"ז ההזכרה היא לעיכובא [כמבואר בס"י קפ"ח ס"ז].

ועולה מדברי הגרע"א שבביל הסדר לא יתכן לצאת ידי חובת מצה בלא להתחייב בברהמ"ז. וצ"ע דמשכח"ל באופן שאכל חצי זית מצה וחצי זית מדבר שברכתו שהכל ובירך בורא נפשות על שניהם יחד ואח"כ אכל עוד חצי זית מצה בתוך כדי אכילת פרס, דיוצא יד"ח מצה, אולם אינו חייב בברהמ"ז לפ"ד החזו"א [בס"י ל"ד סק"ד] דברכת בנ"ר הוי הפסק [כמש"כ שם דאם בירך ברהמ"ז על כזית פת והשלים לכדי שביעה אינו מצטרף לחיוב דאו', וחולק בזה ע"ד הביה"ל סוס"י קפ"ד].

אכן נראה דדברי החזו"א אמורים רק בנמלך, אבל אם דעתו מתחילה היתה להמשיך לאכול אין הברהמ"ז מופסקת בין האכילות. וראיה לזה ממש"כ החזו"א [סי' כ"ח סק"ב] דאם שתה לאחר ברהמ"ז להסוברים דלחיוב דאו' בעינן שתיה והיה תאב לשותת ולא שתה, אזייתחייב מזדאו' בציוף האכילה, וקשה דסותר לדבריו הנ"ל. ובע"כ לחלק דהתם דעתו לכן מעיקרא ול"ה נמלך.

עוד נראה דד' החזו"א היא רק לענין שביעה דבעי' אכילה אחת ולזה הוי הברכה הפסק, אבל לענין שיעור כזית ל"ה הפסק ושפיר מצטרפים, וגם בנמלך יצטרפו לחיוב ברהמ"ז וברכת בנ"ר שבירך כבר פקעה למפרע והוי לבטלה, וכן אמר הגר"ד לנדו שליט"א.

ולפ"ז נראה דבכה"ג אסור לו לאכול הח"ז השני בתוכא"פ כדי שלא לאשוויי לברכתו לבטלה, אלא ימתין שיעור כא"פ ואז יאכל כזית מצה. (כתבי הגר"א גינחובסקי זצ"ל - בנתיבות ההלכה יו"ט)

מצות אכילה כל שבעה

אמור רבינו בשם החזו"א שאמור דמה שכתוב במעשה רב שהגר"א אמר שיש מצוה באכילת מצה כל שבעה, שלא יתכן שהגר"א אמר כן, ומשום שאין אנו יכולים ללמוד ולדרוש הלכות מתורה שבכתב, ורק חז"ל יכלו, ואמנם המשנ"ב שכן הביא זאת סבר אחרת, וכן בחזקוני כתוב שיש מצוה באכילת מצה כל יום.

ודנו הלומדים לפי מוש"כ במועשה רב בשם הגר"א דיש מצוה כל שבעה, אם האוכל מצה בשמיני לשם מצוה אם עובר על כל תוסוף, וכל הנידון הוא אם יש מצוה קיומית כל שבעה, אבל בלא המצוה קיומית דמצוה כל שבעה הרי שמיני לא אגוד במצות מצה דיום ראשון וממילא לא דמי ליושב בסוכה בשמיני שמוצה בכל יום מימי החג שישב בסוכה ואם מוסיף בשמיני ויושב הרי עבר בבל תוסוף, ומיהו להראשונים דס"ל שעובר בבל תוסוף בסוכה לאו דוקא בשמיני וא"צ אגיד בזמן המצוה ה"נ יתכן שיעבור בבל תוסוף באכילת מצה בשמיני גם שלא לדברי הגר"א. והביאו דברשב"א בתשו' ח"ז סי' רצ"ה מבואר דיש בל תוסוף באכילת מצה בשמיני, ואפשר דס"ל לרשב"א דלא בעי אגיד גבי לעבור בבל תוסוף. ואמור רבינו דלכא' מסברא לא שייך בל תוסוף כלל באכילה של מצה שהוא אכילה ככל האכילות לקיום הגוף ולא דמי למעשה מצוה דסוכה.

הלל שלם בחול המועד

הביא הגר"א בפינקל זצ"ל דהגר"ש אלישיב אמר לו לגבי קטן שהגדיל בחוה"מ פסח שיאמור למעשה רק חצי הלל ודלא כמטו משמ"י דהגר"ח יאמר הלל שלם. ושאלנו את ר"י סלבודקא הגאון רבי דב לנדו שליט"א וציידד ג"כ כהגר"ש שיאמור רק חצי הלל והוסוף הגר"ד לנדו ששמע מר"י בריסק הגר"ד סאלאוויציק זצ"ל שלא ידוע לו ד"ז בשם הגר"ח. וכנראה מקור השמועה הוא מונכדי הגר"ח בארה"ב עכ"ד. [ושוב ביררנו אצל הגר"ר משה מייזלמן שליט"א וסיפר שזקינו הגאון רבי משה הלוי סאלאוויציק זצ"ל בנו של מרן הגר"ח שמע מאביו שקטן שהגדיל בחוה"מ פסח וכן מי ששכח לומר הלל שלם ביו"ט דפסח, שיאמור הלל שלם בחול המועד].

חמץ שאחר הפסח

י"ל דאיסור חמץ שעבר עליו הפסח הוא רק בחמץ כזה שחייל בו דין החפצא, שהוא איה"ג ופקע ממנו דין ממוך. אבל אם לא חייל דין זה, אע"פ שבעליו עבר על לאו דבל יראה לא נאסר החמץ אחר"פ. ולכה"פ י"ל צד זה היכא דהי' הבעלים שוגג או אנוס בדבר, דאם גם לא הי' בחמץ דין החפצא שהוא איה"ג לא יהא בו דין חמץ שעבר עה"פ, וצ"ע. וא"כ היכא דהי' החמץ במקום א' והבעלים במקום אחר, יהא תלוי בנידון הנ"ל אם חל בו איסור הנאה או לא. [שו"ר שכתבנו כן משמ"י דהגר"ר דוב לנדו שליט"א]. (הגר"ר שריאל רוזנברג שליט"א - קובץ היכל ח"ג)

יום טוב

צורך שאינו בגוף המלאכה

בשער הציון (סי' תקנ"ד ס"ק ט"ו) הביא בשם אליה רבה שהביא מחלוקת אם מותר ליקח שמן מוהנר ביום טוב לצורך אכילה, והסברא לאסור לכאורה משום שאין לו תועלת מוגף הכיבוי רק שבע"כ כשרוצה ליטול את השמן לאוכלו נהיה בזה כיבוי, ובאמת באור זרוע (הלכות ערב שבת סי' כ"ח) כתב שנראה לו להתיר, אלא שדן לאסור משום שיכול לעשות מבעוד יום ולא הותר מלאכה שאפשר לעשותה מבעוד יום. וכיוצא בו מצינו בש"מ ביצה (כ"ג ע"א) שמוותר לגרד פצע אף שיצא דם אפילו לרבי יהודה שאוסר דבר שאינו מתכוון, והיינו מדין מתוך, ואף שאין לו צורך בהוצאת הדם מ"מ כיון שיש לו צורך בגירוד מותר. וצ"ע בדכותה.

הדלקת נר

ידועים דברי הנימוקי יוסף בב"ק (דף י ע"א) שהמדליק נר מתייחס אליו כל רגע ורגע שהנר דולק מכווחו מדין אשו משום חציו, ואם כן לדבריו לא די שיהיה תועלת בחלק מוהזמן שהנר דולק אלא צריך שכל רגע ורגע שדולק שנחשב שהוא מדליקו יהא בו תועלת, ולפי זה צ"ע אם מותר להדליק נר גדול שיש לו צורך שידלק רק כמה רגעים, (ועיין אגלי טל מלאכת זורע סק"ט שכתב כעין זה).

חולב

בביאור הלכה (סי' תק"ה) הביא דעת הרמב"ן שחולב הותר ביום טוב לצרוך אוכל נפש, אלא שהחלב שנחלב אסור משום משקים שזבו או משום נולד, וכתב שם בשער הציון (ס"ק ב) שלאחר שאנו אוסרים את החלב גם עצם החליבה אסורה, שהרי אין בזה צורך אוכל נפש. ויש להקשות על שיטת הרמב"ן האין יפרש מה שאמרו ביבמות (דף קי"ח) שהתירו לגונח לינוק ביום טוב משום שזה מפרק כלאחר יד, ומה צריך לכך הלא על כרחק התירו לו לאכול את החלב, ושוב הלא אין בזה שום איסור לדעת הרמב"ן. [ובמחלמות עמוד על סוגיא זו, אך עדיין לא נתיישב קושיא זו].

ריצה

בביאור הלכה (סי' תקכ"ט ד"ה ולכבדו) מוכח שאסור לרוץ ביום טוב, שהרי מבואר שם שהפסוק של ממצוא חפצך ודבר דבר נדרש גם גבי יו"ט, וא"כ הלא הילוך למזדים מוהך קרא. [ועי"ע סי' ש"ז ס"ז].

מתנה

במשנ"ב (סי' ש"ו ס"ק ל"ג) כתב שאין נכון ליתן בשבת כלים במתנה לחתן הדורש. וראה שם בהגהות הגר"ב שהביא מהא שנתנו מתנה ביו"ט של סוכות, וכתב שבית מאיר סובר שרק במתנה הנקנית בק"ס אסור אבל אם נקנה במשיכה מותר, והגר"ב גופיה כתב שרק בשבת אסור אבל ביו"ט מותר משום שיש בזה שמחה והוי כצורך היום. ולמדנו שביו"ט לכו"ע מותר ליתן לחתן מתנה. ואת"ל דאסור, יל"ע בנן א"י שנותן מתנה לבן חויל ביו"ט שני.

יום טוב שני

קידוש

יש לדון בקידושא רבא ביום טוב שני שחל להיות בשבת, אין בן ארץ ישראל יכול להוציא בן חו"ל, [ולענין הבדלה שמעתי בשם החזו"א דלאו שפיר דמי], דיתכן דבעי לזה בר חיובא באותה מצוה, דאין כאן ברכת הנהנין בעלמא (וממילא הוי קידוש) אלא ענין עשיית קידוש היום ע"י אמירת ברכה על היין [וכיוב"ז] לשם הקידוש, ועיין. [ולענין אם יוצאים השומעים בלא טעימה, מוטו משמייה דהחזו"א דש"ד, משום דסגי באפשרות הטעימה ע"י הברכה, וצ"ל שאף שמן התורה אין איסור להנות בלא ברכה, מ"מ שייך ענין זה אף מה"ת. ונודע בזה בשם הגר"י].

מוקצה

יל"ע בבן חו"ל הנמצא בבית בן ארץ ישראל ביום טוב שני בארץ ישראל האם המועות הנמצאים שם חשובים מוקצה לגביו, או שכיון שהם ראויים לבן ארץ ישראל לשימוש אינם מוקצים, דומה למה שכתב המגן אברהם (סי' תמו"ס"ק ג') שכמו בערב פסח שחל בשבת בשעה חמישית אינו מוקצה במקום שיש גוים משום שהוא ראוי לגוי, אולם בשער הציון (סי' ש"י ס"ק ר) כתב שמועות בשבת כבית הגוי הוו מוקצה, וצ"ב מ"ט הרי כל מה שמועות חשוב מוקצה הוא משום שעומדים למו"מ ואסור לישראל לעשות מו"מ בשבת וא"כ הרי בבית הגוי זה ראוי לגוי.

חול המועד

הוצאה

בביאור הלכה (סי' תקל"ד) כתב לדון להתיר מחמור בחול המועד משום שמקילים בזמן הזה שאין לנו רה"ר, וא"כ הכל נידון ככרמלית ואין לאסור זה בחול המועד. ויל"ע אי טעמא משום שלא גזרו אדרבנן [כהאי] בחול המועד, או דכה"ג סמכינן אמג"א שאין מחמור בכרמלית, ולשון הביאור הלכה מורה כל"ק ואם כן גם למאי דמחמירין לאסור הוצאה יש להתיר בזמן הזה משום שהכל כרמלית.

נוסע מועיר לעיר מהו ליקח תפיליו שאין צריך להם אלא לאחור המועד, ולכא' לא גרע מכתבתן שהתירו.

תיקון מקדו

במשנה ברורה (סי' תקמ"א ס"ק ב') כתב שאין להתיר לתקן בחול המועד את הרשתות שצדים בהם דגים משום שאין זה דבר 'המכשירו לאכילה' כמו תנור וסכין, שהתנור מכשיר את הדבר ע"י האפיה והסכין ע"י השחיטה אבל הצידה אין זה תיקון בגוף הדבר. ולפי זה יש לדון בתיקון מקדו בחול המועד שיתכן שגם כן אינו נחשב למכשירי אוכל נפש שהרי אין זה מכשיר ומתקן את הדבר ורק שומרו עליו שלא יתקלקל בחום, וצ"ע.

קדש | קידוש בליל פסח

הגרע"א בשו"ע סי' תפ"ז הביא שאם אמר בתפילת הרגל את יום טוב מקרא קודש הזה ולא אמר את יום חג המצות הזה יצא. ועיי' משנ"ב סי' תרס"ח סק"ב שאם שינה ואמר רגל אחר לא יצא.

ויל"ע אם כדברי רע"א הדין הוא גם בקידוש, שאין צריך להזכיר את שם הרגל ודי לומר את יו"ט הזה. ויתכן שהוא תלוי אם מצות קידוש היא מצוה כללית להזכיר קדושת הרגל או היא מצוה פרטית לכל רגל להזכירו ולקדשו בכניסתו.

והנה נוסח רס"ג לקידוש ליל פסח חלוק משאר ימים טובים, והוא מרחיב בענין יציאת מצרים, וכן מנהג בני תימן. ויש למונהג זה מקור בירושלמי פרק ערבי פסחים [ה"ה] שאמרו בית שמאי שאינו אומר בצאת ישראל בכוס ראשון שעדיין אינו זמן יציאה, ושאלו עליהם הרי מזכירין יציאת מצרים על הכוס, ולנוסח הרגיל אינו מובן שאין הזכרה מיוחדת ליציאת מצרים בקידוש, ומשמע כנוסחת רס"ג [ואם יש לו מקור בירושלמי יתכן שהוא מעכב].

ולכאול' אם קידוש היא מצוה כללית שאינה מתייחסת לכל רגל לא היה ראוי לפרט ענין יציאת מצרים בקידוש ליל פסח, ומי"ז צ"ע למה רק בליל פסח פירשו ענינו של יום.

ועיי' חת"ס בחידושיו לפסחים [ק"ב ב' ד"ה ואמר רב יקנ"ה] שגם אם קידוש ביו"ט דרבנן מי"ז בליל פסח אפשר שהוא דאורייתא דכתוב זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים ולדבריו מבואר מאוד שצריך להזכיר בו ענין היציאה. ואין ללמוד מנכאן לגדר קידוש בעלמא. אבל דבריו מחודשים, ויש לשאול לדבריו בניו שלא קידש בלילה שעושה קידוש היום בשחרית מדאורייתא, גם אם המצוה המיוחדת בפסח קיימת מדאורייתא בקידוש היום, אם שייך לומר בזה היום הזה אשר יצאתם.

ורחץ | ברכה בנטילה זו

שאלו האם אחד שנטל ידיים לכרפס ובטעות ברך ענטי", אם עכשו אוכל כזית [לפי השיטות שנט"י לדבר שטיבולו במושקה היא באכילת כזית], האם מותקן את הברכה לבטלה, או"ד כיון שבזמן הנטילה לא חשב ליטול את ידיו לדבר המוחיב ברכה לא חשיב נטילה הטעונה ברכה. אמר רבינו שליט"א, כל זמן שלא ברך בפה"א על הכרפס פשיטא שיכול לתקן את הנטילה.

כרפס | מי מלחח חשיבי משקה המחייב נט"י

שאלו איך טובלים את הכרפס במים שיש בהם מלח הרבה, הרי הטעם שנטולים ידיים לכרפס משום שדבר שטיבולו במושקה צריך נט"י, וכל זה הוא במושקה שראוי לשתית כלב, אך במושקה שאינו ראוי לאכילת כלב לא נוסלים ידיים ומי מלח לא ראוי לשתית כלב כמבואר במג"א [ק"ס סק"יב] בשם תשו' הרדב"ז שמי הים אינם ראויים לשתית כלב וצ"ע.

אמר רבינו שליט"א שכיון שעשוי אדם שלוגם לגימה קטנה מאלו חשיבי ראוי לאדם.

ידין | שליחות בהפרשת חלה מבעל המים

אחד שאל האם צריך שליחות בהפרשת חלה מבעל המים, והשואל שאל שכתוב בתורה עייסתכם וא"כ נראה שהחייב חלה על הבצק ביחד עם המים, ואמר שהיה מעשה שבעל המים לא הסכים להפרשת חלה ויש לדון אם מעכב. אמר רבינו שליט"א שהיא שאלה גדולה ונידון ישן, ויש משמעות בזה בחזו"א בטהרות, והיה נראה שנטה שבעל המים אינו מ"ד.

מגיד | אם מי שחטפתו שינה והתעורר חוזר עליו

החייב סיפור יצ"מ

שאלו האם מי שנדרם בליל הסדר ואח"כ שב והתעורר האם חוזר עליו החובת סיפור יצ"מ משום שעכשו ער, או"ד שכיון שחטפתו שינה נפטר מהסיפור יצ"מ אף שחזר וקם.

השואל רצה להוכיח מדברי האחרונים שכתבו שהטעם שלא ישתה משקין המשכרים כדי שיהיה לו כח לספר ביצ"מ כל הלילה עד שתחטפנו שינה, ומבואר בדבריהם שאחר שחטפתו שינה מותר לשתות משקין המשכרים, ומוכח מדבריו שאם חטפתו שינה ותעורר אין חובת סיפור יצ"מ.

אך רבינו שליט"א דחה ואמר שאין הטעם משום הסיפור יצ"מ אלא כדי שישאר טעם מצוה בפיו.

רחצה | אם נגיעה בכתבי הקדש בסעודה מחייבת נטילה יש להקשות סתירה בדברי המשנ"ב, שהביאור"ל [תע"ה ד"ה יטל ידיו] הביא מהשבלי הלקט שאם ברור לו ששמר ידיו היטב ולא נגע בכתבי הקדש אינו צריך נטילה, מבואר בדבריו שאם נגע בכתב"ק צריך נטילה, וצ"ע שהביאור"ל בסו"א קס"ד [ס"ב ד"ה לחזור] הסיק שאין צריך לחזור וליטול ידיו אם נגע בכתב"ק, וצ"ע.

מוציא מצה | הקנאת המצות לאשה

סיפור רבינו שליט"א שפעם הגיע אליו אדם בליל הסדר בשעה מאוחרת, אותו אחד לגודל "דקדוקו" הקנה את כל המצות לאשתו כדי שהיא תצא יד"ח, ושכח לשייר לעצמו מצות שלו, ומיילא נמצא שהוא לא יצא יד"ח, וכשזכר כבר לא נשארו לו מצות מצוה.

ואמר שבמקרה כזה הוא יותר גרוע מסתם אורח שלא הקניו לו, כיון שסתם בעה"ב שנארח דעתו להקנות לאורחיו, ולכן מהני אף אם אינו מוקנה בפועל, אך כאן באותו מעשה שנתן לאשתו, ודאי שאינה יודעת שאמורה להקנות לו את המצות. ובשלמא באלמנה שעורכת סדר היא כבעה"ב שנארח, ושייך לומר שידעת שצריכה להקנות, אך אשתו שקבלה את המצות מנמנו ודאי שאינה חושבת שצריכה להקנות לבעלה.

ואמר שאמר לאותו אחד שיקח מצוה עכשו ויברך המוציא ויצא בזה יד"ח, והוסיף שאמר שייברך המוציא, ולא אמר לו לברך על אכילת מצוה משום שאינו יודע אם צריך לברך על אכילת מצוה, ולכן שייברך רק המוציא.

ושאלו שלכאול' אין לברך על אכילת מצוה מחמת מה שכתבו הגרע"א והמקו"ח [סי' תנ"ד] שקונה בלעיסה בשינוי, ואמר רבינו שליט"א הטעם הזה היה חלק מהסיבות שאמרתיו לו שלא לברך על אכילת מצוה.

מרור | מצות מבטלות זו את זו

מבואר [פסחים קט"ו]. שא"א לאכול מצוה ומרור ביחד, משום שמרור דרבנן מבטל את המצות מצוה דא"י. ויש נפ"מ גם בזמן הזה באכילת מרור לבד אם אוכל מרור של שביעית לשי' הרמב"ן [סהמ"צ שכחת העשין] שיש מצוה לאכול פירות שביעית [החזו"א שביעית י"ד י' ואמר שאין זו כונת הרמב"ן, אך כו"כ אחרונים נקטו ברמב"ן שיש בזה מצוה], וא"כ יהיה שייך מצות מבטלות זו את זו, והיינו מצוה חיובית בחיובית.

אמנם אין אכילת פירות שביעית מצוה חיובית אלא מצוה קיומית, וזה נידון אחר, האם גם במצוה קיומית אומרים מצות מבטלות זו את זו.

כורך

קשה שאחד שאוכל מצוה עם מרור הרי אינו אוכל כזית מצומצם, וא"כ יתכן שיגמור את הכזית מרור לפני שיגמור את הכזית מצוה, ונמצא שהמרור הנוסף על כזית שהוא רשות מבטל את המצוה של המצוה.

ואפשר לומר שכשאוכלים הרבה, מקיימים את המצוה בכל האכילה. זו סברא מחודשת, אך אם לא כן קשה כנ"ל איך מקיימים כורך, הרי סוף הכזית מצוה נבלע ברשות של המרור (ואף שהוא ספק ספיקא אולי השלים הכזית מצוה קודם, וגם אם השלים את המרור קודם אולי אכל מצוה אחרי אכילת המרור או בלעדיו. דוחק לומר שתמיד יוצאים במצוה דרך ספק ספיקא).

שולחן ערוך | תנאי האבני נזר

אמר רבינו שליט"א שגם אם נקבל את כל דברי האבני"ז מצד משפטי התנאים, אכתי יש טענה אחרת, שהרי האבני"ז עצמו עשה תנאי קודם שאכל את הסעודה, וא"כ הכזית מצוה לא נאכל על השבוע, ואף שבדיעבד מהני גם אם לא אוכלו על השבוע, לכתחילה צריך לאכול את הכזית על השבוע, ואין האבני"ז עשה תנאי בצורה שאינה לכתחילה.

צפון | ברכה ראשונה ואחרונה בשתיית מים אחד אפיקומן

בתוס' ברכות מ"א ב' [ד"ה לאחר הסעודה] מבואר שכיון שאין אנו מושכים ידנו מן הפת עד לאחר בהמ"ז, ודעתנו לאכול פת כל שעה, לכן אין צריך לברך על כל מה שאוכלים בסוף הסעודה בין דברים הרגילים לבוא לאחר הסעודה ובין דברים שאינם רגילים.

וא"כ יש להעיר שאם שותים מים אחר אפיקומן יצטרכו לברך ברכה ראשונה ואחרונה שהרי אסור לאכול פת, אך יעוי' בתוס' רבינו יהודה בברכות שם [ד"ה לאחר] שכתב שמה שלא אוכלים מחמת מצוה ולא מחמת שאינו תאב לאכול פת אינו סיבה לחייב ברכה, יעוי' ש"ש וצ"ע.

ברך | שכח יעלה ויבוא בבהמ"ז בליל פסח

הפוסקים דנו בברכת המזון של ליל הפסח, אם מי שיצא כבר מוציא כעין ברכת המצוות, כי הוא חייב לאכול מצוה ולברך אחריה, כמו שמצינו בברכה ראשונה. עיי' במשנ"ב סי' תפ"ד [שעה"צ סק"ה]. ויש להעיר שגם אם חייב לאכול, אינו חייב לאכול אלא כזית, ולענין חיוב ברכת המזון דאורייתא שהיא רק באכילה כדי שביעה, אינו בר חיובא. ואם נאמר שצריך שובע לאפיקומן דמייא דפסח, אתי שפיר.

ובזה יש להבין דמי שיטת תוס' בסוכה דף כ"ז א' שבכל יו"ט ששכח יעלה ויבא בברכת המזון אינו חוחר, כי אינו חייב לאכול. מלבד בליל פסח וליל סוכות. וצריך ביאור שהרי שנינו בברכות דף ל"ח שאדם יוצא ידי חובת מצוה בכובא דארעא, ואינה טעונה בהמ"ז. ואם כן אין כאן חובה להגיע לידי ברכת המזון. ולהמבואר אתי שפיר, שכיון שצריך לאכול כדי שביעה גם פת כזו צריכה ברכת המזון כמפורש בגמ' שם.

ואמנם הוא תלוי בטעם למה בברכת מעין שלש, כשלא הזכיר מעין המאודע אינו חוחר. אם מפני שאין הזכרתה חובה [עיי' ב"י ר"ח י"ב], אתי שפיר. אבל אם מפני שאינו חייב לאכול [כמו שרמז המג"א שם י"ח], הרי מי שאכל כובא דארעא לחובת מצוה היא אכילה של חובה ואם לא הזכיר של יו"ט חוחר. ובעיקר הדבר עיי' במנ"ח מצוה י', שבליל פסח מברך בהמ"ז גם על כזית כובא דארעא משום שהמצוה קובעת.

הלל | עינים להם ולא ידאו

אחד שאל על מה שאומרים בהלל עינים להם ולא יראו, איזו משמעות יש לעינים שלא רואות. רבינו שליט"א השיב, עובדי ע"ז הקדמונים סברו שיש בע"ז כח רוחני, וכשנפל דגון ונכתר ראשו אמרו הפלישתים שעבר כחו אל המפתן. ועשו לו עיניים לקבוע לו כח בענין זה. אין לנו השגה בע"ז, אבל כשרואים את כל חומש דברים, את ספר יהושע, רואים שהיה בזה תוכן שלא ידוע לנו, האמונה בזה משכה מאוד. ועיי' בגמ' ע"ז מ"א.

נרצה

ח"ל הרב מליסא זצ"ל [רבינו בעל התיביות] בהקדמתו לפירושו לשיר השירים. כי כל התורה כולה וכל דברי הנביאים הוא רק לבוש ותוכו רצוף אהבה מסותרת מרמזין על אורות העליונים אשר היו מושגים לנביאים וחכמים בעת ה' בנין הבית על תילו, ומני אז שחרב בית אלקינו והחכמים נידלדלו אבדה החכמה והוצגנו על פשוטי התורה ריק'. ע"כ. וע"ש עוד. [העתקת רבינו בכריכת הני"ך שלן].

הוראה על קנייני נצח

קשר ייחודי ומיוחד היה לרבנו עם רעו וידידו הגאון הגדול רבי חיים שאל גריינימן זצוק"ל. על טיבו של קשר זה הוא סיפר פעם בעידנא דחדוותא, כי כשלמד בישיבת 'ננסת ישראל-חברון, זכורה לו דמותו של רבי חיים שהיה אברך צעיר ולמד כל העת ללא הפוגה בבית מדרש בירושלים. והוא, בהיותו בחור צעיר, הלך לדבר עמו בלימוד, ודיבר עמו רבות בעמקי הסוגיות, והוא הרשים בצורה בלתי רגילה, כשהוא נותן מושגים ייחודיים, כיצד כאברך צעיר הידע וההיקף שלו מחד, והבהירות והעיון שבו מאידך, הינם כאדם צעיר, אף שהיה הדבר לפני יותר משישים שנה, זה הרשים אותו בצורה בלתי רגילה, שנחרט בראשו, וכל ימיו גמל לו טובה על כך כהכרת הטוב.

עוד סיפר, שבתקופות האחרונה, כל פעם שראהו היה מתפעל מחדש, שהרי בשנים האחרונות הוא נחלש ונחלש, והיה זה מחזה שמים לראות אדם כה מקופל וסובל ייסורים, ועם זאת הוא יושב על תוס' ביבמות בעינו הרב כבחור צעיר, והיה הדבר מרגש עד מאוד. וכשהזכיר על עצמו כל העת, זו להיטות נוראה, שמי שראה והתחזק מכך חב לו הכרת טובה מרובה על כך.

מכתבים ומשא ומתן

במשך השנים היה ביניהם קשר של תורה במשא ומתן של הלכה ובמכתבים, והבאנו בגליון 1 מו"מ על עניני ברכות, וכן בפר' תצוה הבאנו דברים שהיו ביניהם. ואי"ה נביא עוד בגליון פר' מטות מו"מ על עניני קבלה בלב.

ביקור רבנו בחוה"מ פסח - היאך קיימו טבילת ידים

רבינו מאלו שאינם יוצאים את בתיהם ברגל ועסוק בלימודו ובשמחת החג חציו לכה וחציו לד', מלבד אם מוסר שיעור חג, ובשנים קודמות ה' עורך גם ביקור חג מידי מועד בבית הגר"ח גריינימן זצ"ל, כמובן גם שם שוחחו בדברי תורה המשמחים, ונדמנו לדינו קצת מתוך המשא ומתן דנפיק מבייניהו באחד המועדים לפני למעלה מעשור.

רבינו העלה את אשר הקשה המקדש דוד טהרות סימן מ"ה דיש לעיין על הרמב"ם בסדר עה"פ שכתב (ה"ו) ואח"כ מברך על נט"י ונטל ידיו שניה כו' ומברך המוציא כו', (ובהלכה ז') ואח"כ מברך על אכילת הזבח ואוכל בשר חגיגת י"ד ומברך על אכילת פסח ואוכל מגופו של פסח כו' ע"ש. ויש לעיין הא נטילה לא מהני לקדשים וצריך דוקא טבילה (חגיגה י"ח ב') ואמאי לא קאמר שקודם אכילת הזבח והפסח מטביל ידיו במקוה של מ' סאה. ותמוה וכי יש לכל אחד מקוה בביתו שיוכל להטביל ידיו קודם אכילת הפסח, והרי אף בסתם ידים איירי ולא דוקא בידים טמאות, וא"כ היאך מתקיים הדין דטבילת ידים. ושמא י"ל דבפסח לא תיקנו חז"ל טבילת ידים שלא להטריח לכל ישראל להצריכם טבילה, וממילא גם באכילת החגיגה הנאכלת עם הפסח נמי לא תיקנו, אף שהוא ככל שלמים.

[ובענין זה מספר הרב פכטהלט: לא אמנע מלספר את אשר הייתי עד לו בחג זה, כאשר ביקר הג"ר אברהם גניחובסקי (שליט"א) מר"י טשעבין אצל הג"ר דב לנדו שליט"א ר"י סלבווקה, הקשה לו הגר"ל קושיא זו באומרו ששמע זאת בערב החג [כפה"נ מאחד שראה הקושיא בקונטרס "והאר עינינו"] והוא נרעש מהקושיא כי לא ראה לזה מוצא. והוסיף ר' דב דגם לולא הרמב"ם הדבר קשה, וכי היה לכל אחד ליד ביתו מקוהו של מ' סאה להטביל ידיו? ואמר עוד, דאם חז"ל בכוחם היו אומרים שעשו קולא מיוחדת בליל הסדר שלא להטריח את עם ישראל היה שפיר, אך אנו אין בכוחנו למר כזאת, ובענין הטירחא אמר הגר"ד דאולי אפ"ל שעשו המשכה לרביעיית אי נימא דמועיל, אך עדיין ק' דברי הרמב"ם, ע"כ. [הערת הגר"ד א.א.ז. אכן בחפירות שבעיר העתיקה

בירושלים התגלו דירות מזמן המקדש ובכל דירה היה מקוה, דבזמננו שמרו על טהרה]. [קו' והאר עינינו].

הספר בשעת אשכנתיא ררבי

הנה אמנם חודש ניסן הוא כעת ואין מספידין בו, אבל לומר דברי שבח בפניו, על גברא רבא נעלה מאד כמורנו ורבנו, מעמיד ומורה תורה בדורנו, לימודה, הוראתה, וקיומה, וסגולות אורחותיה, בהפלטת לימודו ועיונו, יראתו, צדקותו, וחסידותו, ושאר מילי דמיטב, שרבים המה, סבורני שהחובה של כבוד התורה ולומדיה, בעיקר בדורנו זה, לשאת דברים בשבחו, ושבח מעשיו הנפלאים, בלוותינו אותו לבית עולמו.

הדבר היסודי שראינו במורנו ורבנו הגאון והחסיד רבי חיים שאל גריינימן זצלה"ה הוא לימוד התורה ללא הרף בכל מורשי אובנתא דליבא, בעומק העיון, חודר ומקיף, במסירת כל הכוחות, עד לכלות כל הכוחות, בעומקא דשמעותא, במיצוי כל סעיפיה, צדדיה, ומהלכיה, עד לתכלית מסקנת הדברים, ביורם, והבהרתם, לכללותיהם ופרטותיהם, והעולה עפ"י לדינא, היא הדרך שקיבל מדבו המובהק רבינו הגדול מאור-עינינו החזו"א זצ"ל, דרך עמוקה ונפלאה שנדרש עמל רב להשיגה ולכוון הלימוד על פיה, זו הדרך שלימדנו הנחילנו והורישנו מרנא ורבנא החזו"א זצ"ל.

ובדרך זו למד כל ימותיו, למד ולימד, וכן הורה לרבים, וכאשר קיבל גם בזה מרבו רבינו הגדול זצ"ל, ויעידו ספריו הרבים העמוקים, והרחבים, במרבית מקצועות התורה, על גודל עומק עיונו והפלטת תוקף לימודו, וככל הנ"ל.

ומה רבה היתה צדקותו, חסידותו ויראתו, בכל מעשיו, וכמה נפלאים היו מעשיו בחסד ובצדקה בעצה ובתושי' וכאשר ידוע לכל יודעיו ומכיריו, ואף לרוחקים שנתקרו בו ונתבשמו, בהתקרבם אליו, מכל הליכותיו בתורה ויראה וגמ"ח בפרט ובכלל. ואם נבוא לספר כל עניני זכות הרבים בכל השטחים שעברו תחת ידו ביסוד ישיבות, כוללי אברכים, יסוד עשירות עשורות מתיבתות, ומוסדות חינוך, יסוד מפעלי עזר לקירוב רחוקים, ועוד ועוד, בליווי קיומם, והמשכיתם, במשך כל השנים, ומכל הבחינות, בעצה, בתושי', ובהכוונה, ובנשיאת עול החזקתם, הרי ידו הדברים מלספרם, ומלתאר פריטיהם, מהם מעשים חובקי עולם, מפלאי לבבות, ומעוררי לבבות.

ובכלל כן בפרט, כמה וכמה, נעזרו ונושעו מחסדיו הרבים ועצותיו המחכימות, הנודעות לשם, בכל שטחי החיים, מחוכמתא רבתא שנחוץ בה עד להפליא.

זאת ועוד, רבים רבים מבינינו, מהם ת"ח ומופלגי תורה, הלכו לאורו, וקבעו דרכם ע"פ הכוונתו והוראותיו, בכל מהלכי חייהם, בתורה, לימודה, קיום מצוותיה, לאשודן ודקדוקן, והליכה בנתיבותיה, הם וכל אשר להם בביתם ובבית תלמוך, ולכל שומעי ליקחם.

זכה מורנו שכל צאצאיו והנולים עליהם, בניו וחתניו הרבנים הגאונים ידועי השם שליט"א, וכל יוצאי חלציהם, הם ממשיכי דרכו בתורה וביראה והליכה בדרכי מישרים לתהילה ותפארת ככל אשר הורם ואילפם אביהם, רבם ומורה דרכיהם.

ונסיים בדברי הגמרא ע"ז ל"ב, דרש רב נחמן בר' דרב חסדא מאי דכתיב לריח שמניך טובים, למה ת"ח דומה לצלוחית של פלייטון, מגולה ריחה נודף, מכוסה אין ריחה נודף, ולא עוד אלא דברים שמכוסים ממנו מתגלגין לו שנאמר עלמות אהבוך, קרי בי' עלומות, וכו'.

ומבאר המהר"י מינץ בדרשותיו דרוש ו' בהספדו על הרמ"א, ת"ח המפרסם חיבוריו ומעמיד תלמידים רבים, כחמותיו בחוץ תרונה, דומה לכוס של פלייטון מגולה שריחו נודף למרחקים, אחר כך אומרת שם הגמרא, ולא עוד אלא שנעלמות מתגלגין לו, ופירשו בתוס' שבני אדם מגלגין לו ריחה לפי שנהנים ממנו עצה ותושי' כמו שמפרש במסכת אבות פ"ו מ"א (כל הלומד תורה לשמה וכו').

המקום ינחם את הרבנית האלמנה תחי', ואת כל הבנים והצאצאים ברוכי- השם, ואת כולנו, שחסינו בצילו, ושאינו ממימי חכמתו ויראתו, ובלע וכו'.

והריני מקריא מן הצוואה:

תחילה אבקש ללמוד ולהתפלל בתפילת אנה (סוף המשניות) או בנוסח אחר למחילה ולסליחה ולכפרה, ולתקן את אשר עויתי וכל המרבה בזה יתברך ממקור הברכות.

ואפי' בשעת אנינות מותרים בתפילה דרך בקשה, ובקשתי זו שטוחה לכם ולכל מאן דרחים לך. ואנא תתיחסו לבקשה זו כאילו הנני עומד ומתחנן ומבקשכם כי לב יודע מרת נפשו וכתוב ונהמת באחריתך וגו'.

ובבלות השבעה נשא רבינו דברי הספר

הרבה דברים נאמרו באשכבתא דרבי מורנו ורבנו הרב זללה"ה, בשבח גדלותו, בתורה, בעמקות לימודה, ובהרבצתה לאחרים בע"פ ובכתב, בחסידותו, וברום מעשיו הנפלאים בכל מיילי דמיטב בפרט ובכלל, נאמרו, ועוד יאמרו, כהנה וכהנה, דברים מפלאים, מעוררי לבבות ומאלפי בינה.

אך יש עוד דברים אשר בשרשם אמנם קשורים המה למיילי דהספדא, אך כיוון נתיבם בעיקרם הוא העומד לפנינו להבא, להתחזק ולחזק ולהמשיך בכל אשר קיבלנו ממורנו ורבנו בעודו עמנו בחיים חיות וכל אורח חיינו, חיי תורה לאמיתם, לימודה, וקיומה, הליכה בדרכיה, והתעלות בדרכי סגולתם, וכל הקשור ונילוה עמם, אשר כה רב חפצנו להמשיך בהם, תלוי בהמשך הדרך שהלכנו בה עד כה בצלו ולאורו של מורנו וע"פ הכוונתו בכל מערכי חיינו בפרט ובכלל, וגם החיזוק וההתחזקות בזה מכלל מיילי דהספדא שנתחייבנו בהם ליקרא דחיי ומייתי, והזהרנו מלהתעצל בהם.

ואפתח בדברי הקדמון ר' יצחק עראמה בספר העקידה בפירושו ע"ד מיוחדת (מלבד

פשוטם של דברים) את דברי הגמרא בב"מ פ"ו א'

בהאמור שם בענין הספידא שהספידו את רבה, ואמר שם, אחר שהגמרא מספרת שלא ה' ידוע לחכמים היכן הוא רבה ונדעה להם פטירתו ע"י פיתקא דנפל מרקיעא בפומבדיתא, דאביי ורבי וכולהו רבנן נפקו לאיעסוקי בי, ולא הוו ידעי דוכתי, אזלו לאגמא, חזו צפרי דמטללי וקיימי [ופרשי' עושים צל בכנפיהם], אמרי שמע מינה התם הוא, ספדוהו תלתא יומין ותלתא לילואתא, ואחר שנפלה עוד פתקא מרקיעא, אומרת הגמרא שספדוהו שבעה יומין, ונפלה עוד פיתקא לכו לבתיכם לשלום.

וכתב על זה בעל העקידה (שער נ"ט), אחר אריכות

ביאור ענין ההספדים, ולזה הראוי שיובן מענין רבה בר נחמני שהם היו מחפשים אחר מקום מדרגתו, להזכיר שבחיו, ולהספידו בקילוסיו הראויים, ולזה אמרו שראו צפרי דעבדי טולא עילוי, והוא שהשקיפו לכבדו ולקלסו בבחינת המון התלמידים שהיו מתקבצים אליו לשמוע מפיו תלמוד, ולפי שגזרו בדעתן שהוא עיקר שלמותו, ושם מקום מדרגתו, ספדוהו תלתא יומין ותלתא לילואתא, וביקשו לפרוש, כי חשבו שישפיק זה להם, כי הוא הזמן המיוחד לזה כנזכר, אמנם הקפידו מן השמים וכו' כי אין יתכן שלא ישרלמו עליו הענין השני (וביאר שם למעלה מה שהיו התלמידים מקבלים ממנו דעה והשכל בתיקון מידותיהם ויושר מעשיהם אשר תיקנה אותם תורה להשלים החיים המדיניים, כך מכנים הקדמונים מעשים דבין אדם לחבירו בפרט ובכלל, שעל זה נאמר ועולם חסד יבנה, ע"כ).

ובמדו' שניתן להוסיף בזה ע"ד הנ"ל שהציפורים האלה, שמורים לנו על התלמידים, שנתקבצו יחד אחר פטירתו של רבה למקום הימצאו ולא נפרדו זמ"ז, יש לנו להשכיל בינה, שלמרות שרבה רבם נפטר עדיין גוף אחד המה והם רוצים להישאר כך ולהמשיך התלכדותם מסביב למה שלמדו וקיבלו מרבה בין בתורה בין בשאר מעשים ובכל נתיבות תהלוכותיהם.

הדבר נוגע מאד אלינו, ובעיקר לצעירי בני התורה וגם לאלו שאינם צעירים, שחפצנו ומגמתנו, להמשיך במורשת הגדולה בתורה, ביראה, בקיום המצוות בדקדוקם, ובכל נתיבות החיים, לא להיפרד זמ"ז אלא כאמור להמשיך בהתאחדותנו ובהליכתנו בנתיבות התורה והיראה ושאר מיילי דמיטב ובכל דרכי החיים לכל פרטי תהלוכותיהם, אשר כולם על בסיס התורה והיראה.

ויאמר בזה רברים ברויים לצעירי בני התורה, שחסו בצלו של מורנו ורבנו הרב וגם לאלה שאינם צעירים, המשיכו בהתלכדותכם, אל תרתעו ואל יירך לבבכם, ואל תזורו אחור.

מורנו ורבנו ז"ל השאיר אחריו ממשיכי דרכו בכל מיילי המיטב, בנין וחתנים ותלמידים מופלגי תורה ואנשי בינה ודעת, וכידוע לכולכם, התקבצו והתלכדו סביבם ומימי המעין ששאבו הם מלא חפנים בעודו בחיים חיותו, תשתו להבא גם אתם, והשם יהא בסעדם ובסעדם לטוב לכם ולכל ההולכים בנתיבות שלימדוכם ואילפוכם להלכה ולמעשה, ללמוד תורה"ק בעומק ובעיון, ולקיים מצוותי ית' לאשוון, ולפלט את מהלך החיים ופתרון הבעיות המתחדשות ובאות בדרך הסלולה אשר צעדתם בה עד כה.

ואסיים בדבריי הנשגבים של רבינו הגדול החזו"א אודות מעלת האיש שזוכה לידיעת התורה.

וז"ל, ואמנם האיש הזוכה לידיעת התורה [ר"ל שהשכל הניתן נפש כגרעין בגומת השדה התאחד עם החכמה והיו לבשר אחד], הוא הולך בין אנשים, ונדמה לאדם הרואה לעיניים כבן אדם, אבל! באמת הוא מלאך הגר עם בני תמותה, וחי חיי אצילות, ומרומם על כל ברכה ותהילה, ע"כ לשון קדשו.

הש"י יזכנו כולנו להתעלות בנתיבות הקודש המביאים לשלימות הנשגבה הזו אשר אשרי לו למי שזכה בה ואשרי דורו שחיו הם להם למופת ולמגדל אור.

ובבלות י"ב חודש נשא רבינו דברי הספר

בגמרא קידושין י"ג א' אמרו, כי נח נפשי' דרב אסי עיילו רבנן לנקטינהו לשמעתתיה. ופרשי' נתקבצו לבהמ"ד ואמרו, כל ששמע שמועה חדשה מפיו יאמרנה באזני חבריו, כדי שלא ישתכחו. ע"כ.

הנה כבר חלפו יותר מ"א חדשים מאז נסתלק מאתנו מורנו ורבנו זכרונו לברכה לחיי העולם הבא, ואנו חשים יום יום, אפשר לומר כמעט בכל צעד ושעל מדרכי חיינו,

כל אחד לפי מצבו, את ההעדר הגדול שנעדרנו בהילקחו מאתנו, וזאת בכל הענינים בתורה ולימודה, במצוות, ודקדוק אמיתת קיומן, עצה ותושיה, בהירות ההשקפה בכל דרכי ומאורעות החיים בפרט ובכלל, והעשי' המתבקשת ונדרשת לפיהן, ועוד, ועוד.

ואט אט, המשך מצב זה, בלא חיזוק והתחזקות, עלול לגרום חלילה לרפיין, ויתרה מזו, לשכחת יושר הדרך לאמיתתה, עיקריה ויסודותיה, ועל כן החובה להתלכד יחדיו להתחזק ולחזק את זה, ולהמשיך בדרך הסלולה, מבלי פנות לצדדים, לא להאי גיסא, ולא להאי גיסא, וכל אשר למדנו וראינו יהי' נר

לרגלנו, בכל תהלוכותינו וארחות חיינו, והשם יהי' בעזרתנו.

והנני להקריא בזה מכתב חיזוק מאד מעורר ממכתבי התעוררות של מורנו ורבנו שנדפסו, שתוכן ענינו נוגע לכולנו, להתחזק ולשמוח בחלקנו. אשרנו שזכינו לשבת באהלי תורה, ולהגות ולהתיגע בלימודה כל ימינו. אחת שאלתי מאת השם, אותה אבקש, שבת יבית השם כל ימי חיי, לחזות בנועם השם ולבקר בהיכלו.

זה לשון המכתב: והנה היחידים השרידים אשר זכו לערוך את החיים בסוד האמת, וגם הגיעו לנועם צוף תורה"ק, מן הראוי ששמחת עולם יהא מנת חלקם, ונעמיות נצח ברגשותיהם, אך בהיות תכלית העולם מלחמת היצרים, לכן ניתן כח ביד היצר, ולפעמים גם להעציב כאשר בזה תקל מלחמתו, כי שברון רוח ימנע מלעסוק בטוב ומלקיים חובת האדם בעולמו, ולכן חובה כפולה ומכופלת להלחם במצבי הרוח הקודרים, ולהפוך המספד למחול, ולאזור שמחת גיל אין קץ באשרנו מה טוב חלקנו ומה נעים גורלנו, עכ"ל המכתב, המאלף המעורר והמרגש מאד.

ואסיים בדבריי החפץ חיים בספר שם עולם על הפסוק אחת שאלתי וכו'.

אמר דוד המלך ע"ה, שאצלי לא כן הדבר, (כמו אצל אנשים אחרים שמשתנות בקשותיהם לפי השתנות מצבם), כי רועה צאן הייתי לאבי במדרגה שפלה, וכמש"ב ויקחני ממכלאת צאן וגו', ובקשתי אז לפני הש"י בקשה אחת, והנה עתה שנתעליתי במעלה רמה מאד, שנעשיתי מלך על כל ישראל, ואעפ"כ, לא אבקש רק אותה הבקשה בעצמה, ולא יותר וכו', ומה היא הבקשה שבקשתי אז, שבת יבית השם כל ימי חיי, והיינו שאלמד כל ימי תורה, ודבר זה לבד אבקש גם עתה וכו'. ויעו"ש עוד בכל דבריו הקדושים בביאור המשך הדברים בפסוק.

ה' יזכינו להיות כן חלקנו כל ימינו, אמן כן יהי רצון.

